

ปัญหากฎหมายข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา

Legal Problems on Unfair Contract Farmings

อศรากร คงทองคำ*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาที่เกิดจากข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา แม้ว่าการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทยจะสร้างรายได้และเอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรหลายประการ แต่ในทางปฏิบัติพบว่าบริษัทนำรูปแบบการทำเกษตรพันธสัญญามาใช้ หากก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร โดยปัญหาประการสำคัญเกิดจากข้อตกลงหรือเงื่อนไขของสัญญาระหว่างบริษัทและเกษตรกร เนื่องจากสัญญาที่เกษตรกรทำกับบริษัทมีลักษณะเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่ฝ่ายบริษัทมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ในสัญญาล่วงหน้าเพียงฝ่ายเดียว เกษตรกรจะมีสิทธิเพียงการเลือกว่าจะยอมรับและทำสัญญาหรือไม่เท่านั้น ไม่มีสิทธิ์ขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในสัญญาได้ ซึ่งเงื่อนไขบางประการอาจเป็นการเอาเปรียบและไม่เป็นธรรมกับเกษตรกรผู้ตกเป็นผู้รับตามข้อเรียกร้องในเงื่อนไขของสัญญา

จากการศึกษาพบว่า มีประเด็นปัญหาเกี่ยวกับข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา กล่าวคือ ปัญหาการนำข้อสัญญาไม่เป็นธรรมมาใช้ในเกษตรพันธสัญญา ปัญหาจากการที่บริษัท

ใช้สัญญาสำเร็จรูป ซึ่งได้ระบุกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ รวมถึงข้อตกลงยกเว้นความรับผิดชอบไว้ในสัญญา ทำให้เกษตรกรเสียเปรียบ ปัญหาการปรับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 กับระบบเกษตรพันธสัญญาซึ่งเกิดข้อเสียเปรียบกับเกษตรกรในการฟ้องคดี และปัญหาการไม่มีบทบัญญัติของกฎหมาย และการขาดองค์การในการแก้ไขข้อสัญญาไม่เป็นธรรมให้กับเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา

คำสำคัญ: ข้อสัญญาไม่เป็นธรรม, เกษตรพันธสัญญา

Abstract

This Thesis aims at study and analysis of the problems resulting from unfair contract terms of contract farming. Even though the contract farming in Thailand has generated a large amount of income and is beneficial to farmers, in practice, it is found that companies misuse the contract farming in a manner unfair to farmers. Importantly, the major problems result from the covenants

*นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชากฎหมายธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

or conditions of the contract between companies and farmers. Because the contracts made by farmers and companies are adhesion contracts where only the companies have their powers to determine a variety of conditions, the farmers only have the right to make a decision whether they will accept and execute the contracts or not. Moreover, the farmers have no right to modify the contents contained therein and some certain exploitative conditions which may be unfair to the farmers as the passive party subject to the obligations under the conditions of the contracts.

According to the study, there were are problems in respect of unfair contract terms in contract farming, namely, the problem on application of the unfair contract terms to the contract farming, the problem deriving from application of adhesion contracts containing terms and conditions, including hold harmless agreement causing disadvantages to farmers, the problem on application of Unfair Contract Terms Act, B.E. 2540 (1997) to the contract farming causing disadvantages to the farmers in litigation, and the problem on lack of legal provisions and organizations solving the problems of the unfair contract terms to for the farmers in contract farming.

Keywords: Unfair Contract Terms, Contract Farming

บทนำ

เกษตรกรรมถือเป็นอาชีพที่อยู่คู่กับประชาชนในประเทศไทยมาอย่างช้านานจนถึงปัจจุบัน แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การเกษตรในยุคโลกาภิวัตน์มีความแตกต่างจากการเกษตรในอดีต กล่าวคือจากการเกษตรแบบเลี้ยงตัวเองใช้แรงงานของตนเองและครอบครัวสร้างผลผลิตนำออกขายเมื่อมีเหลือจึงนำไปขายหรือนำไปแลกเปลี่ยน สร้างรายได้อย่างพออยู่พอกิน เปลี่ยนเป็นการผลิตแบบการค้า จำหน่ายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลาง และกลายมาเป็นรายได้หลักในการนำเงินมาหาศาลสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างเช่นในปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าผลผลิตทางการเกษตรจะสร้างรายได้อย่างมหาศาลให้กับประเทศ แต่เกษตรกรยังคงประสบปัญหาในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหลายประการ เช่น ปัญหาที่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดผลผลิตได้แน่นอนเนื่องจากจำนวนและคุณภาพของผลผลิตขึ้นอยู่กับฤดูกาล สภาพดินฟ้า อากาศ ทำให้ผลผลิตไม่คุ้มกับการลงทุน และหากประสบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ ก็ยิ่งทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหายและถ้าผลผลิตเข้าสู่ท้องตลาดเป็นจำนวนมากจนเกินความต้องการของตลาด ก็อาจส่งผลให้ราคาผลผลิตตกต่ำ เกษตรกรก็ขายผลผลิตได้ราคาถูกไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ ปัญหาในด้านการตลาดเนื่องจากผลผลิตไม่ตรงกับความต้องการของตลาดหรือไม่ได้รับความนิยมในการบริโภค ทำให้เกษตรกรไม่สามารถขายผลผลิตได้ และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาการถูกกดราคาผลผลิตจากพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากเกษตรกรไม่สามารถหาตลาดสำหรับขายผลผลิตของตนเองไปยังผู้ซื้อโดยตรงได้ จึงต้องจำหน่ายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางทำให้ถูกกดราคา หากไม่ขายก็อาจเกิดความเสียหาย เพราะผลผลิตทางการ

เกษตรกรไม่สามารถเก็บไว้นานได้ ด้วยปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกษตรกรมีรายได้น้อย ไม่คุ้มค่างับการลงทุน และทำให้เป็นหนี้เนื่องจากไม่มีเงินชำระเงินที่กู้ยืมมาลงทุนทำการเกษตร จากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาทำให้มีการนำระบบเกษตรพันธสัญญาเข้ามาทำสัญญากับเกษตรกรเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งการทำการเกษตรพันธสัญญาแม้จะมีส่วนช่วยในการสร้างงานให้กับชุมชนเกษตรกรจริง แต่ก็เป็นการเพิ่มหนี้สินให้กับเกษตรกรได้ในเวลาเดียวกัน เพราะหากได้มีการพิจารณาโดยละเอียดในข้อสัญญาทั้งสองฝ่ายแล้ว จะพบว่าข้อสัญญานั้นมีความไม่เป็นธรรมเป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นความไม่เป็นธรรมในเรื่องการรับรู้รายละเอียดของสัญญา ซึ่งบริษัทจะเป็นฝ่ายรับรู้และกำหนดเงื่อนไขทั้งหมดของสัญญา แต่เพียงฝ่ายเดียว โดยเกษตรกรผู้เป็นคู่สัญญามีได้รับรู้ หรือเข้าใจในรายละเอียดและเงื่อนไขของสัญญาเลย โดยเฉพาะเรื่องการคำนวณผลตอบแทน ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่เข้าใจและไม่อาจคำนวณหรือตรวจสอบการคำนวณผลตอบแทนของตนกับบริษัทได้ ซึ่งถือว่าเป็นความไม่เป็นธรรมอย่างยิ่งกับเกษตรกร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ความหมาย และลักษณะเกี่ยวกับระบบเกษตรพันธสัญญา
2. เพื่อศึกษาความเป็นมา ความหมาย และลักษณะเกี่ยวกับปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา
3. เพื่อศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายของข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในประเทศไทยและในต่างประเทศ
4. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา

ที่เกิดจากข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา

5. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา

วิธีดำเนินการการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา จากหนังสือ บทความในวารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ จากห้องสมุดสถาบันต่าง ๆ และ Website เพื่อนำมาประมวลเป็นข้อมูล และวิเคราะห์หาข้อสรุปและแนวทางเพื่อหาข้อเสนอแนะต่อไป

ผลการวิจัย

1. ทำให้ทราบความเป็นมา ความหมาย และลักษณะเกี่ยวกับระบบเกษตรพันธสัญญา
2. ทำให้ทราบถึงความเป็นมา ความหมาย และลักษณะเกี่ยวกับปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา
3. ทำให้ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายของข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในประเทศไทยและในต่างประเทศ
4. ทำให้ทราบและเข้าใจถึงการเข้าทำสัญญาแบบมีพันธสัญญาของระบบเกษตรพันธสัญญา
5. ทำให้ทราบปัญหาที่เกิดจากข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา และสามารถหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว พร้อมทั้งเสนอแนะหลักการที่เหมาะสมต่าง ๆ ให้ตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

สรุปและวิจารณ์ผล

การที่ประเทศไทยขาดกฎหมายที่จะนำมาปรับใช้กับระบบเกษตรพันธสัญญาโดยตรง จะทำให้ผู้ประกอบการซึ่งมีอำนาจต่อรองสูงกว่าใช้ช่องว่างของกฎหมายทำสัญญาที่มีลักษณะแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเองเกินสมควร ซึ่งส่งผลกระทบทำให้การดำเนินกิจการอันเกี่ยวกับระบบเกษตรพันธสัญญาไม่โปร่งใส ประเทศไทยจึงควรตรากฎหมายที่จะนำมาใช้บังคับกับระบบเกษตรพันธสัญญาโดยตรง และครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นผลดีกว่าการใช้กฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันเนื่องจากยังมีข้อบกพร่องหลายประการ

จากปัญหาเกี่ยวกับข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา พบว่ามีปัญหาทางกฎหมายในประเด็นดังต่อไปนี้

ปัญหาการนำข้อสัญญาไม่เป็นธรรมมาใช้ในกรณีเกษตรพันธสัญญา เนื่องจากพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองต่อผู้บริโภค เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว ดังนั้น หากมีข้อตกลงใดที่ผู้บริโภคเห็นว่าตนได้รับความเสียหายจากข้อสัญญาไม่เป็นธรรมก็สามารถฟ้องร้องต่อศาลได้ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 แต่เนื่องจากความหมายของคำว่าผู้บริโภค มีความหมายเฉพาะผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ซื้อ ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้กู้ ผู้เอาประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใดเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดโดยมีค่าตอบแทน ทั้งนี้ การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปโดยมิใช่เพื่อการค้าทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดนั้น จึงทำให้เกษตรกรที่เข้าทำสัญญาในฐานะเป็นผู้ผลิตสินค้าและจำหน่ายสินค้าให้กับบริษัท ไม่ได้อยู่ในความหมายของคำว่าผู้บริโภคตามพระราชบัญญัตินี้ นอกจากนี้ องค์ประกอบของคำว่า “สัญญา

สำเร็จรูป” นั้น ต้องเป็นสัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร และสาระสำคัญของสัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นจะต้องถูกกำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าก่อนการทำสัญญา กล่าวคือ ข้อสัญญาส่วนที่เป็นสาระสำคัญนั้นมิได้เกิดจากการตกลงกันของคู่สัญญา แต่เป็นข้อสัญญาของฝ่ายผู้เสนอสัญญานั้นเป็นผู้กำหนด และข้อสัญญาที่กำหนดไว้ล่วงหน้านั้นจะต้องถูกนำมาใช้ในการประกอบกิจการของคู่สัญญาฝ่ายที่ยืนยันให้มีข้อสัญญาดังกล่าว แต่รูปแบบการทำเกษตรพันธสัญญาจะมีทั้งที่ทำด้วยวาจาและที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้น การทำเกษตรพันธสัญญาด้วยวาจาย่อมไม่เป็นที่สัญญาสำเร็จรูปและไม่ได้ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้

ปัญหาจากการที่บริษัทใช้สัญญาสำเร็จรูปซึ่งได้ระบุกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ รวมถึงข้อตกลงยกเว้นความรับผิดหรือความชำรุดบกพร่องไว้ในสัญญา ทำให้เกษตรกรเสียเปรียบ ในข้อสัญญาไม่เป็นธรรม และมีลักษณะเป็นคุณกับบริษัท ทำให้เกษตรกรมักเสียเปรียบจากเงื่อนไขต่าง ๆ ที่บริษัทสร้างขึ้น เช่น การที่ต้องนำเงินมาวางค้ำประกัน การรับผิดชอบกรณีเกิดความเสียหายจากภัยพิบัติ หรือภัยธรรมชาติ การที่บริษัทสามารถเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขข้อตกลงต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องบอกเกษตรกร

ปัญหาการปรับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 กับระบบเกษตรพันธสัญญา เนื่องจากการฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ.2540 เกษตรกรต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาลเอง แต่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้น้อยและมีความรู้ น้อย จึงเสียเปรียบและไม่กล้านำคดีมาฟ้องต่อศาล และถึงแม้จะนำคดีมาฟ้องต่อศาลก็ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะข้อกำหนดในสัญญาบริษัทเป็นผู้กำหนด และตามพระราชบัญญัตินี้ให้บังคับได้เพียงเท่าที่

เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี แต่การที่ให้ศาลมีดุลพินิจในการที่จะกำหนดว่าแค่ไหนจึงจะเป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีนั้น อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมก็ได้ เพราะในข้อเท็จจริงเดียวกัน ผู้พิพากษาแต่ละท่านหรือแต่ละศาลอาจตัดสินหรืออาจกำหนดแตกต่างกันไปในลักษณะอัตวิสัย (Subjective) ของผู้พิพากษาแต่ละท่าน และภาระการพิสูจน์ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ไม่ได้กำหนดไว้โดยเฉพาะ จึงต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 มาใช้บังคับ ซึ่งมีหลักกฎหมายว่าคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น นั่นคือเมื่อเกษตรกรอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม เกษตรกรจึงมีภาระการพิสูจน์ว่าสัญญานั้นไม่เป็นธรรมอย่างไร ซึ่งเป็นการพิสูจน์ได้ยาก เป็นการอ้างเอกสารหลักฐานที่บริษัทเป็นผู้ทำขึ้นและเก็บรักษาไว้ ทำให้เกิดความลำบากแก่เกษตรกรในการนำเอกสารมาพิสูจน์

ปัญหาการไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายในการแก้ไขปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา เนื่องจากประเทศไทยยังขาดกฎหมายและองค์กรที่จะเข้ามากำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นการเฉพาะ ทำให้เกษตรกรชาวไทยต้องได้รับความเสียหายจากการถูกบีบบังคับให้ยอมทำสัญญาตามที่ตนไม่มีอำนาจต่อรองที่เหมาะสม ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

เมื่อได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปแก้ปัญหาดังกล่าว ดังนี้

1. ปัญหาการนำข้อสัญญาไม่เป็นธรรมมาใช้ในกรณีเกษตรพันธสัญญา

จากปัญหาดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้มีความชัดเจนและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายและเป็นการคุ้มครองเกษตรกรตามรูปแบบการทำเกษตรพันธสัญญาที่เกิดขึ้นจริง จึงเห็นควรแก้ไขเพิ่มเติมบทนิยาม คำว่า “ผู้บริโภค” และ “สัญญาสำเร็จรูป” ในพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 โดยใช้ข้อความดังนี้

“ผู้บริโภค” หมายความว่า ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ซื้อ ผู้ขาย ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้กู้ ผู้เอาประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใดเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดโดยมีค่าตอบแทน ทั้งนี้ การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปโดยมิใช่เพื่อการค้าทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดนั้น และให้หมายความรวมถึงผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ค้าประกันของบุคคลดังกล่าวซึ่งมิได้กระทำเพื่อการค้าด้วย”

ควรแก้ไขเพิ่มเติมข้อตกลงในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ให้ครอบคลุมถึงในส่วนของการทำงานเกษตรพันธสัญญาที่ไม่ได้มีการทำกันชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร โดยใช้ข้อความ ดังนี้

“มาตรา 4 อนุ (10) ข้อตกลงในการทำเกษตรพันธสัญญา”

จากการศึกษาพบว่าหลักการของกฎหมายข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของประเทศฝรั่งเศสมีได้เห็นว่าจะต้องเป็นสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูป อันแตกต่างไปจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และกฎหมายไทยซึ่งบัญญัติว่าสัญญาสำเร็จรูปต้องเป็นสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่หลักการของกฎหมายประเทศฝรั่งเศสเน้นลักษณะของบุคคลที่เข้าเป็นคู่สัญญา กล่าวคือถ้าเป็นสัญญาระหว่างผู้ประกอบการวิชาชีพกับ

ผู้ไม่ประกอบวิชาชีพหรือผู้บริโภครวมแล้วจะเป็นสัญญาที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายข้อสัญญาไม่เป็นธรรม โดยไม่จำกัดว่าสัญญานั้นเป็นสัญญาชนิดใดไม่ว่าจะเป็นสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปหรือสัญญาประเภทอื่นที่มีการเจรจาตกลงก็ตาม ซึ่งการที่ไม่จำกัดรูปแบบของสัญญาว่าจะต้องเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้นถึงจะได้รับการคุ้มครองจึงเป็นการอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาได้ดียิ่งขึ้น เนื่องจากในทางปฏิบัติเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทยไม่ได้อยู่ในรูปแบบของสัญญาลายลักษณ์อักษรเสมอไป การที่กฎหมายของประเทศไทยจำกัดขอบเขตไว้แต่เพียงว่าสัญญาสำเร็จรูปต้องมีลักษณะเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น ย่อมทำให้การใช้กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมไม่อาจนำมาใช้กับเกษตรกรเพื่อให้เกิดความยุติธรรมและไม่สามารถลดการเอาเปรียบจากบริษัทหรือโรงงานเจ้าของทุนซึ่งเป็นฝ่ายกำหนดสัญญาได้

2. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับข้อตกลงยกเว้นความรับผิดหรือความชำรุดบกพร่องในข้อสัญญาไม่เป็นธรรม

รูปแบบสัญญาที่บริษัททำกับเกษตรกรเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่บริษัทได้มีการกำหนดเงื่อนไขข้อกำหนดต่าง ๆ ล่วงหน้าไว้แล้ว โดยเกษตรกรจะมีสิทธิเพียงการเลือกว่าจะยอมรับและทำสัญญานั้นหรือไม่เท่านั้น โดยไม่มีสิทธิขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในสัญญาได้ ซึ่งเงื่อนไขบางประการอาจทำให้เกษตรกรเสียเปรียบ

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า

1) ภาครัฐต้องกำหนดให้บริษัทเปิดเผยข้อมูลก่อนทำสัญญา ในรูปของหนังสือชี้ชวนให้เข้าทำสัญญา เพื่อให้ผู้ที่เข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญาได้รู้ถึงข้อมูลและรายละเอียดที่สำคัญเกี่ยวกับเกษตรกรและผู้ประกอบการ เนื่องจากปัญหาข้อ

สัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธสัญญานั้นมักจะเกิดขึ้นจากการที่คู่สัญญา มีอำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งรวมถึงฝ่ายที่เป็นเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในข้อสัญญาด้วย โดยต้องเปิดเผยข้อมูลให้เกษตรกรได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและผลการดำเนินงานของผู้ประกอบการ เพื่อป้องกันการหลอกลวงให้เข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญา

2) มีการกำหนดระเบียบให้เกษตรกรสามารถบอกเลิกสัญญาในช่วงเวลาภายใน 7 วัน และให้บริษัทต้องมอบคูปองรับสัญญาแก่เกษตรกร และกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่รับผิดชอบของคู่สัญญาแต่ละฝ่าย ตลอดจนเปิดเผยความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับการผลิตสินค้าเกษตรชนิดนั้น

3) บัญญัติห้ามไม่ให้สัญญาใส่ช้อยกเว้นหรือความรับผิดไว้ตามกฎหมาย ซึ่งเป็นลักษณะของกฎหมายว่าด้วยสัญญาไม่เป็นธรรมของประเทศอังกฤษ

3. ปัญหาการปรับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 กับระบบเกษตรพันธสัญญา

การฟ้องคดีตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 เกษตรกรต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาลเอง และต้องตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบเพราะข้อกำหนดในสัญญารับบริษัทเป็นผู้กำหนดทั้งหมด ประกอบกับการให้ศาลมีดุลพินิจในการที่จะกำหนดว่าแค่ไหนจึงจะเป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี จึงอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมกับเกษตรกรได้

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า

1) เพื่อให้การบังคับเป็นไปตามกฎหมายมีประสิทธิภาพ ควรมีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินการหากมีการฝ่าฝืนต่อกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมา

คือ นอกจากจะมีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อมีหน้าที่เกี่ยวกับเกษตรพันธสัญญาโดยเฉพาะแล้ว สมควรให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงและได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่เกิดเหตุ ด้วยการทำหน้าที่รับเรื่องร้องทุกข์จากเกษตรกร เช่น ร้องเรียนเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตไม่มีคุณภาพ บริษัทไม่ดำเนินการตามสัญญา หรือการกำหนดช้อยกเว้นความรับผิดชอบในสัญญา เป็นต้น เพื่อเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานดังกล่าวได้รับคำร้องเรียนในเรื่องดังกล่าวไว้แล้วก็จะต้องดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริง และให้เจ้าหน้าที่ทำการสอบสวนและดำเนินการฟ้องคดีแทน เพื่อให้อำนาจความสะดวกให้แก่เกษตรกร จากนั้นให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการพิจารณาวินิจฉัยในเบื้องต้น และให้สิทธิคู่กรณีที่ไม่เห็นด้วยนำคดีมาฟ้องต่อศาลได้ภายในเวลาที่กำหนด หากไม่นำคดีมาฟ้องต่อศาลก็ถือว่าคำสั่งของเจ้าหน้าที่เป็นที่สิ้นสุด

2) กรณีเป็นความผิดทางแพ่งเมื่อศาลพิพากษาให้บริษัทหรือเกษตรกรต้องรับผิดชอบชดเชยค่าเสียหายก็ให้ถือเป็นหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมทำการบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลต่อไป

3) กำหนดหน้าที่ภาระการพิสูจน์ความเสียหายและการตีความในสัญญาทางแพ่งที่เป็นคู่กันแก่ฝ่ายที่เสียเปรียบในการทำสัญญาอันได้แก่เกษตรกรรายย่อย โดยยึดหลักการร่วมแบ่งปันผลประโยชน์และการแบ่งรับความเสี่ยง

4. ปัญหาการไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายในการแก้ไขปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของระบบเกษตรพันธสัญญา

จากการที่ประเทศไทยยังขาดกฎหมายและองค์กรที่จะเข้ามากำกับดูแลระบบเกษตรพันธสัญญาเป็นการเฉพาะ ทำให้เกษตรกรชาวไทยต้องได้รับความเสียหายจากการถูกบีบบังคับให้ยอม

ทำสัญญาตามที่ตนไม่มีอำนาจต่อรองที่เหมาะสม ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า

1) รัฐควรออกกฎหมายเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติเกษตรพันธสัญญา เพื่อเป็นกฎหมายคุ้มครองเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาโดยตรง เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่า การกระทำใดจะอยู่ภายใต้การบังคับของกฎหมายนี้และป้องกันปัญหาการกระทำที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายที่แตกต่างกัน อันจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2) ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลการเข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญา เป็นการเฉพาะควบคู่ไปกับการออกกฎหมายที่เกี่ยวกับระบบเกษตรพันธสัญญา เพื่อเป็นการควบคุมดูแลการเข้าสู่ระบบเกษตรพันธสัญญาอย่างเป็นระบบโดยมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- มีหน้าที่ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายอย่างเคร่งครัด
- กำหนดแบบสัญญามาตรฐานและควบคุมตรวจสอบการทำตามแบบสัญญามาตรฐาน
- ตรวจสอบระยะเวลาการทำสัญญาจากการทำเกษตรพันธสัญญา
- ช่วยเหลือเกษตรกรในการกำหนดราคาปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม

ทั้งนี้ กฎหมายจะต้องมีขอบเขตการบังคับใช้กับการประกันทุนประเภทในระบบเกษตรพันธสัญญา ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการประกันภัยตลาด รูปแบบการประกันราคา หรือรูปแบบการประกันรายได้ โดยที่ “กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม การจัดหาแหล่งน้ำและพัฒนาระบบชลประทาน ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร ส่งเสริมและพัฒนา ระบบสหกรณ์ รวมตลอดทั้งกระบวนการผลิต

และสินค้าเกษตรกรรมและราชการอื่นที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการดูแลการทำเกษตรพันธสัญญาควรเป็นหน้าที่ของหน่วยงานเฉพาะที่ตั้งขึ้นใหม่เพื่อทำหน้าที่ควบคุมการทำเกษตรพันธสัญญา ไม่ให้เกิดการเอาเปรียบเกษตรกรจากข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือการหลอกลวงฉ้อโกงในรูปแบบต่าง ๆ

3) ควรมีการปรับปรุงกฎระเบียบ คำสั่ง และวิธีปฏิบัติราชการของหน่วยงานต่าง ๆ ให้

สอดคล้องกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อการคุ้มครองเกษตรกรที่อยู่ในระบบเกษตรพันธสัญญา หากมีการปรับปรุงระบบกฎหมายของไทยให้ดีขึ้นแล้ว ผู้วิจัยเชื่อว่าการคุ้มครองเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญาจะดีขึ้น อย่างไรก็ตามดีล้ำเพียงแต่มีการปรับปรุงกฎหมายอย่างเดียวอาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมต่างๆ ได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการบังคับใช้กฎหมายที่ดีและเป็นธรรมอีกด้วย เพื่อให้เกิดผลปฏิบัติที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- จิต เศรษฐบุตร. (2528). **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทนา เจริญศักดิ์. (2551). **สัญญาที่เป็นธรรม ในระบบเกษตรพันธสัญญา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดารافر ธิระวัฒน์. (2542). **กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นนท์ นุชหมอน. (2556). **การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย : เกษตรพันธสัญญา ภาพรวมและบทสำรวจประเด็นปัญหาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: เพนไท.
- นฤมล สุขสวัสดิ์. (2550). **ปัญหาข้อสัญญาไม่เป็นธรรมของธนาคารพาณิชย์ : ศึกษาเฉพาะกรณีสัญญาบัตรเครดิต**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ปิ่นโน สุขทรศนีย์. (2517). **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา (พิมพ์ครั้งที่ 2)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรินทร์กรณ์ โสทธิพันธ์. (2550). **คำอธิบายกฎหมายนิติกรรม-สัญญา (พิมพ์ครั้งที่ 12)**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สุดใจ จงวรกิจวัฒนา. (ม.ป.ป.). **เกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน (กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (ม.ป.ป.). เกษตรพันธสัญญา เพื่อบรรเทาความยากจน. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.
- วินัย ศิริมายา. (2542). ปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาสำเร็จรูปของผู้ประกอบการบ้านจัดสรร. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิไลทิพย์ วัฒนวิชัยกุล. (2550). ข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในสัญญาแฟรนไชส์ระหว่างประเทศ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีภูพาน สุพรรณไชยมาตย์. (2552). สัญญาที่ไม่เป็นธรรมในคอนแทรกซ์ฟาร์มมิ่ง: ศึกษากรณีการเลี้ยงไก่เนื้อ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัลปพฤกษ์ ผิวทองงาม, ศุภชัย ปทุมนากุล และคณะ. (2552). รายงานการวิจัย “เกษตรพันธสัญญา ผลตอบแทน ความเสี่ยง และความเป็นธรรม”. กรุงเทพฯ: ซีเว็ลด์กราฟฟิกส์ จำกัด.
- จตุพล หวังสู่วัฒนา และ ชลธิ์ วัฒนเวชวิจิตร. (2550). รายงานการวิจัย “แนวทางกฎหมายในการคุ้มครองเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- จรัญ ภักดีธนากุล. (2541). สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม.
- ฉันทนา เจริญศักดิ์. (2551). รายงานการวิจัย “สัญญาที่เป็นธรรมในระบบเกษตรพันธสัญญา”. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ดาราวพร เตชะกำพุ. (2526). ข้อกำหนดที่ไม่เป็นธรรมในสัญญา. วารสารนิติศาสตร์. 13(1).
- บัญญัติ แก้วส่อง. (2549). รายงานการวิจัย “ระบบเกษตรพันธสัญญาและคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบในภาคเกษตร”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.
- ลักคณา พบรัมย์เย็น. (2536). รายงานการวิจัย “กฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม”. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธ์ และ ดุษฎี आयวัฒน์. (2535). รายงานวิจัย “ระบบการผลิตภายใต้เงื่อนไขสัญญาของชาวบ้านในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุดใจ จงวรกิจวัฒนา. (ม.ป.ป.). รายงานการวิจัย “เกษตรพันธสัญญา เพื่อบรรเทาความยากจน (กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่)”. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- สมภาพ มานะรังสรรค์. (2534). รายงานวิจัย “ระบบการผลิตแบบมีสัญญาผูกพัน : ทางออกของเกษตรกรไทย”. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารีย์ วิบูลย์พงศ์ และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์. (2538). รายงานวิจัย “การเกษตรแบบมีสัญญาผูกพัน : กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาการเกษตรในภาคเหนือของไทย”. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- กรุงเทพธุรกิจ. (2554). **เกษตรพันธสัญญา กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/samyang/20110811/404295/เกษตรพันธสัญญา-กับ-แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่-11.html>.
- ทศพล ทรรศนกุลพันธ์. (2555). **บ่วงบาตพิฆาตเกษตรกร** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, <http://www.midnightuniv.org/บทความชุดเกษตรพันธสัญญา>.
- _____. (2555). **ผูกขาดชีวิต** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: <http://www.midnightuniv.org/บทความชุดเกษตรพันธสัญญา>.
- _____. (2555). **บ่วงบาตพิฆาตเกษตรกร โศกนาฏกรรมเกษตรพันธสัญญา** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9550000081820>.
- _____. (2555). **อาหารไทยกำลังวิกฤต (5) บริษัทผูกขาด ทำ “สัญญาสำเร็จรูป” บีบเกษตรกรให้ผลิต ระเบิดสร้างเครือข่ายรีบอบที่ไม่เป็นธรรม** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ สิงหาคม 7, 2555, จาก : <http://www.tcijthai.com/TCIJ/view.php?ids=671>.
- ชุลีพร บุตรโคตร. (2543). **จีสร้างกลไกแก้ปัญหา ‘เกษตรพันธสัญญา’ หลังพบชีวิตเกษตรกรล่มสลายนับล้านคน ชี้ทำกระทบสิ่งแวดล้อม-ต้นน้ำปนเปื้อน** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: <http://www.tcijthai.com/TCIJ/view.php?ids=787>. [30, กรกฎาคม 2555].
- ชมชวน บุญระหงส์, วิทยา จันทะวงศ์ศรี และทัศนีย์ ปาลี. (2543). **รายงานวิจัย เรื่องระบบตลาดทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสินค้าเกษตรกรรมยั่งยืน** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: <http://northnetthailand.org/wp-content/uploads/2012/07/งานวิจัยระบบตลาดทางเลือก.pdf>.
- รัฐพล ศรีเจริญ. (2555). **เกษตรพันธสัญญา หลักประกันของเกษตรกร** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: <http://www.thaipost.net/news/160712/59666>.
- สุเมธ ปานจำลอง. (2555). **กลุ่มเกษตรกรภาคอีสานประกาศจัดตั้ง “เครือข่ายแรงงานนอกระบบเกษตรพันธสัญญาและรับจ้าง” สู้สัญญาที่ไม่เป็นธรรมและสวัสดิการที่ไม่เคยได้รับจากรัฐและนายทุน** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ กรกฎาคม 30, 2555, จาก: http://sathai.org/story_thai/009-Contract%20Farming%20Net.htm.